

УДК 339.972:63

Гуменюк Я.М. *

Програми розвитку органічного фермерства в країнах ЄС.
Organic farming development programs in EU countries.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню програм розвитку органічного фермерства як пріоритетний напрям реалізації Спільної аграрної політики ЄС та їх імплементації в країнах-учасницях Європейського Союзу. Проаналізовано європейські програми державного субсидування органічних виробників. Визначено, що розвиток органічного фермерства сприяє збереженню якості навколишнього середовища, підвищенню стійкості економічного розвитку країн та позитивно впливає на соціальний стан в країні. В роботі розглянуто європейський досвід стимулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції, окреслено шляхи розв'язання основних проблем, що впливають на темпи розвитку органічного сільського господарства в Україні.

Ключові слова: Спільна аграрна політика ЄС, органічне фермерство, аграрна економіка, державне субсидювання, стимулювання виробництва, ринок органічної продукції

Аннотация. Статья посвящена исследованию программ развития органического фермерства как приоритетное направление реализации Общей сельскохозяйственной политики ЕС и их имплементации в странах-участницах Европейского Союза. Проанализированы европейские программы государственного субсидирования органических производителей. Определено, что развитие органического фермерства способствует сохранению качества окружающей среды, повышению устойчивости экономического развития стран и положительно влияет на социальное положение в стране. В работе рассмотрены европейский опыт стимулирования производства органической сельскохозяйственной

*

кандидат економічних наук, асистент кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

продукции, намечены пути решения основных проблем, влияющих на темпы развития органического сельского хозяйства в Украине.

Ключевые слова: Единая аграрная политика ЕС, органическое фермерство, аграрная экономика, государственное субсидирование, стимулирование производства, рынок органической продукции.

Annotation. The article is devoted to the study of organic farming development programs as a priority for the implementation of the EU Common Agricultural Policy and their implementation in the member countries of the European Union. Analyzed European programs of state subsidies to organic producers. It has been determined that the development of organic farming contributes to the preservation of the quality of the environment, increasing the sustainability of the economic development of countries and has a positive effect on the social situation in the country. The paper examines the European experience of stimulating the production of organic agricultural products, outlines ways to solve the main problems affecting the pace of development of organic agriculture in Ukraine.

Keywords: Common Agricultural Policy of the EU, organic farming, agricultural economics, government subsidies, production stimulating, organic products' market.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток державної політики України у сфері управління аграрним сектором характеризується активізацією програм національної адаптації, ухвалених Організацією Об'єднаних Націй, глобальних цільових показників міжнародного розвитку до 2030 р., а саме так званих Цілей сталого розвитку. Вони визначають глобальне спрямування дій на подолання бідності, сприяння процвітанню і благополуччю різних верств населення, захист навколишнього середовища і боротьбу зі зміною клімату. у цьому контексті вагомого значення набуває розроблення механізмів стимулювання розвитку сільськогосподарських підприємств – виробників органічної продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стимулювання розвитку органічного виробництва, дослідження інституційно-правових, фінансово-економічних та соціально-психологічних механізмів функціонування підприємств органічного сектору, можливості адаптації

провідного світового досвіду у вітчизняну систему господарювання є сферою наукових інтересів провідних вчених. Так, О. Скидан [1; 2] наголошує на необхідності проведення реформ та стимулювання розвитку підприємств органічного сектору, базуючись на комплексних перетвореннях: наявності чітко визначеної стратегії розвитку, наявності інформаційної та юридичної підтримки, розвитку та підтримці нової модифікації ціннісних орієнтацій на селі. Ю. Кирилов розглядає необхідність інфраструктурних макрорівневих зрушень, що забезпечать активізацію розвитку сільських територій та створять відповідні умови розвитку аграрних підприємств органічного сектору на паритетній основі в конкурентних умовах [3]. Н. Берлач, досліджуючи органічне сільське господарство, наголошує на необхідності сертифікації як головній умові ведення аграрного виробництва, що використовує енерго- та ресурсоощадливі технології, базується на мінімальному використанні механічного обробітку ґрунту та синтетичних речовин [4]. Також науковець визначає органічне сільське господарство одним із пріоритетних стратегічних напрямів розвитку українського села, що забезпечить динамічне зростання частки органічної продукції в загальному обсязі валової продукції сільського господарства. В. Артиш [5] вважає органічний сектор однією із найдинамічніших галузей сільського господарства в країнах ЄС. Інформованість суспільства та постійно зростаюча потреба у безпечних продуктах харчування дадуть змогу прогнозувати зростання обсягу експорту до цих країн. Проте відсутній єдиний науковий підхід до формування механізмів стимулювання розвитку підприємств органічного сектору.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз умов розвитку агровиробників органічного сектору в Україні та світі, розроблення дієвого механізму їх функціонування для забезпечення конкурентоспроможності в національному та світовому середовищі. Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні дотепер точаться дискусії серед науковців та практиків стосовно економічної доцільності та організаційних можливостей упровадження агроформуваннями органічного виробництва. Особливої актуальності це питання набуває в умовах дисбалансу зовнішнього середовища функціонування, посилення конкуренції та активізації впливу проявів глобального середовища. Безпосередній вплив мають наявний рівень та структура вимог до якості споживання продукції,

перспективи інтеграції до європейського ринку, що вимагає інтенсифікації дій саме в напрямі виробництва екологічно безпечної органічної продукції. Багаторічна практика інших країн демонструє екологічні, економічні та соціальні переваги органічного виробництва (рис. 1). Головними мотивами продовження застосування аграрними підприємствами в Україні традиційних технологій є: складність дотримання всіх технологічних вимог, передбачених для органічного сільського господарства; неможливість отримання достатніх для забезпечення продовольчої безпеки обсягів сільськогосподарської сировини; відсутність попиту на органічну продукцію в Україні внаслідок низького рівня платоспроможності споживачів тощо. За даними досліджень Ради ООН із торгівлі та розвитку, органічне сільське господарство має всі шанси перевершити показники конвенційної та традиційної системи агровиробництва з погляду диверсифікації та економічної ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні дотепер точаться дискусії серед науковців та практиків стосовно економічної доцільності та організаційних можливостей впровадження агроформуваннями органічного виробництва. Особливої актуальності це питання набуває в умовах дисбалансу зовнішнього середовища функціонування, посилення конкуренції та активізації впливу проявів глобального середовища. Безпосередній вплив мають наявний рівень та структура вимог до якості споживання продукції, перспективи інтеграції до європейського ринку, що вимагає інтенсифікації дій саме в напрямі виробництва екологічно безпечної органічної продукції. Багаторічна практика інших країн демонструє екологічні, економічні та соціальні переваги органічного виробництва (рис. 1). Головними мотивами продовження застосування аграрними підприємствами в Україні традиційних технологій є: складність дотримання всіх технологічних вимог, передбачених для органічного сільського господарства; неможливість отримання достатніх для забезпечення продовольчої безпеки обсягів сільськогосподарської сировини; відсутність попиту на органічну продукцію в Україні внаслідок низького рівня платоспроможності споживачів тощо.

на них у різних напрямках.

Послідовно напрацьовуються пакети рішень у різних галузях та сферах:

-

період британськими і американськими фахівцями, фермерами, громадськістю, стурбованими зростанням застосування хімікатів у сільському господарстві);

);
в) -

науки до «цільових», а також програмно-цільових методів налаштування агробізнесу).

Органічне землеробство має історичне протиріччя. Символічно цього, що представляє переважну позицію багатьох фермерів і вчених у 1970-х і 1980-х роках, - це несимпатичні слова, висловлені в 1971 році тодішнім міністром сільського господарства США Ерлом Буц: «Перед поверненням до органічного сільського господарства в цій країні повинен вирішити, яких 50 мільйонів американців ми хочемо голодувати або голодувати ». На рубежі ХХІ століття скептики вважали органічне землеробство ідеологічно та неефективним. Вони стверджували, що органічне землеробство спирається на більше землі для виробництва такої ж кількості продовольства, як звичайне сільське господарство, і що прийняття органічного сільського господарства в надзвичайно великих масштабах може потенційно загрожувати лісам світу, водно-болотних угідь і лугов. Вони також стверджували, що органічне землеробство має занадто багато недоліків і бідних рішень для сільськогосподарських питань.

Деякі критики все ще розглядають органічне землеробство як неефективний підхід до продовольчої безпеки та сільського господарства, що стане менш актуальним у майбутньому.

Проте, кількість органічних ферм, обсяг органічного землеробства, обсяг фінансування наукових досліджень, присвячений органічному сільському господарству, а також розмір ринку органічних продуктів постійно зростають. Часів між 1999 і 2013 роками до 72 мільярдів доларів. Крім того, останні міжнародні доповіді визнають органічне землеробство як

інноваційну систему землеробства, яка узгоджує багато з цілей сталого розвитку і буде мати велике значення в глобальній продовольчій безпеці та екосистемах.

Тут ми розглядаємо продуктивність систем органічного землеробства в контексті стійкості та глобальних викликів, а також досліджуємо деякі бар'єри для впровадження систем органічного землеробства та політики, які необхідні для їх подолання.

Виробництво включає в себе врожай рослинництва і тваринництва та їх якість. Численні індивідуальні дослідження порівнювали різницю в урожайності між органічними та традиційними системами. Ці дані були синтезовані в декількох метааналізах або оглядах; Згідно з цими дослідженнями, середні врожаї в органічних системах на 8-25% нижче. Однак, враховуючи певні культури, умови вирощування та практики управління, органічні системи наближаються до традиційних систем з точки зору врожаїв. Згідно з одним з таких досліджень синтезу, рис, соя, кукурудза і трава конюшини є найбільш органічними культурами або групами культур, які дають від 6 до 11% менше, ніж звичайні системи; Найнижчі врожаї - плоди і пшениця, які дають відповідно 28 і 27% менше. Інший мета-аналіз показав, що фрукти, соя та олії є найбільш продуктивними органічними культурами, тоді як пшениця та овочі є найнижчими, що дає 37 та 33% менше, ніж звичайні системи відповідно 18. У тих випадках, коли органічні сівозміни залежать від зелених культур, Продукти харчування Під час всього ротатії, виробництво може бути нижче, ніж пропонується порівняння один-до-одного.

Хоча мета-аналіз є прекрасним інструментом, який може описувати широкі закономірності, які не відразу виявляються в первинних польових дослідженнях, його слід також поводитися з обережністю, оскільки жодна система землеробства або практика не працює краще всього. Проте ці дослідження дають підстави для аргументу, що прийняття органічного землеробства в агро-екологічних умовах, де він найкраще виконує свої функції, може закрити розрив між органічними та традиційними системами. У складних умовах, посухи, які, як очікується, зростуть із зміною клімату в багатьох районах, органічно керовані ферми часто показують більш високі врожаї, ніж їхні звичайні аналоги, через більш високу водозберігаючу здатність органічно вирощених ґрунтів. Крім того, вдосконалення методів

управління та сортів сільськогосподарських культур для органічних систем також може закрити цей розрив у прибутковості. Наприклад, прямий відбір сортів пшениці в органічних системах призвів до поліпшення врожайності в органічних системах порівняно з непрямим підбором сортів пшениці в звичайних системах.

За даними досліджень Ради ООН із торгівлі та розвитку, органічне сільське господарство має всі шанси перевершити показники конвенційної та традиційної системи агровиробництва з погляду диверсифікації та економічної ефективності. Органічне сільське господарство має великий виробничий та організаційний потенціал, а як напрям скорочення бідності та подолання проблеми голоду – це й безперечний економічний ефект. Нині органічне землеробство є не лише світовим модним трендом, а й економічно доцільним видом господарської діяльності. У світі екологічно чиста, власне органічна продукція має вищу ціну реалізації, ніж виготовлена за сучасними технологіями, тому у світі спостерігається динамічний розвиток органічного сільського господарства. Так, найбільші площі, зайняті під органікою, знаходяться в Австралії – 12 млн. га (37%), Європі – 7,4 млн. га (24,1%), Аргентині – 2,8 млн. га, Бразилії – 1,8 млн. га Латинській Америці – 19,9%. Лідерами в частці від загального обсягу сільськогосподарських площ в Європі є Австрія (13,4%) та Швейцарія (11%). Найвищим є попит на органіку у Північній Америці та Європі, найперспективнішим – ринок країн, що розвиваються. Загальна кількість площ під органічним виробництвом у світі – 32,4 млн. га. Світовий ринок органіки оцінювався в 2009 р. приблизно в 46,1 млрд. доларів, а в 2013 р. відбулося зростання ринку до 65 млрд. дол. [6; 7]. За оцінками експертів, усесвітнє виробництво органічної продукції останніми роками демонструє стабільний ріст. Об'єм реалізації органічної продукції в 2012 р. сягав 60 млрд. дол. США/рік (у 2014 р., за попередніми даними, – 97 млрд. дол. США/рік). Споживання органічних продуктів у розрахунку на душу населення, наприклад у Швейцарії в 2011 р. становило 153 євро [8]. При цьому з 96% доходів від реалізації органічної продукції отримано у Північній Америці – 50% та Європі – 46%. На США припадає 44% роздрібного обороту органічної продукції, на країни ЄС – 41% (у т. ч. на Німеччину – 14%, Францію – 8%, Великобританію – 4%, Італію – 3%), Канаду – 4%, Швейцарію – 3%, Японію – 2% [7]. Основні причини активізації та необхідності розвитку органічного сектору в Україні такі: нині

це популярно, попит на органічну продукцію на внутрішньому ринку зростає переважно за рахунок емоційної та психологічної детермінанти; не знайшло економічного та наукового підґрунтя економічне обґрунтування доцільності виробництва геномодифікованих продуктів; європейський ринок має сформований попит на аграрну продукцію з України як альтернативу південноамериканській. За даними річних офіційних звітів та оглядів IFOAM [9], в Україні в 2002 р. було зареєстровано 31 господарство, що мало статус органічного, у 2015 р. нараховувалося вже 210 сертифікованих органічних господарства, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель становила 410 550 га, за даними на кінець 2016 р., їх кількість зросла на 13,8%, до 239 підприємств. В Україні внутрішнє споживання органічної продукції відіграє поки що другорядну роль, про що свідчать актуальні дослідження Федерації органічного руху України. Споживання знаходиться на рівні лише 0,30 євро/ душу населення. Однак спостерігається тенденція до зростання.

Споживання органічної продукції збільшується, особливо у великих містах. У 2014 р. загальне споживання органічних продуктів на внутрішньому ринку України становило близько 14,5 млн євро, тоді як до 2018 р. воно зросло до майже 29,4 млн. євро, а споживання на душу населення – 0,68 євро (для порівняння: пересічний європеець витрачає на органічні продукти 40,8 євро в рік, а мешканець ЄС – 60,5 євро). Експорт органічної продукції нині переважно здійснюється через сертифіковані зовнішньоторговельні компанії, які володіють достатнім практичним досвідом, знаннями про спеціалізовані ринки органічної продукції та регулярно спостерігають за новітніми тенденціями розвитку в цій сфері [9].

Отже, узагальнюючи проведений аналіз, слід зауважити, що органічна продукція має стійкий платоспроможний попит на зовнішньому ринку попит, що зростає, конкурентні переваги у виробництві та під час її збуту, формує конкурентний експортний потенціал країни у цілому. Даний напрям господарювання є перспективним та пріоритетним для підприємств аграрного сектору, він також забезпечує їх конкурентоспроможний розвиток та зростання. Внутрішній ринок органічного виробництва є таким, що розвивається, проте має міцні конкурентні переваги та перспективи інтегрування у світові торговельні відносини та зміцнення свого ринкового сегменту на світовому ринку. Органічні виробники отримують додаткові

конкурентні переваги на ринку, виражені у: збільшенні частки грошових заощаджень за рахунок економії на мінеральних добривах та засобах хімізації; додаткових доходах від продажу надлишкової продукції та вирощування товарних культур; зниженні вхідних бар'єрів для входження до внутрішніх та міжнародних експортних ринків сертифікованої органічної продукції та формуванні преміальної ціни на їх товар; можливості додаткового збільшення вартості органічних продуктів у результаті їх переробки. Нині доцільним є формування механізму стимулювання органічного виробництва аграрними підприємствами (рис. 2), що враховуватиме світові тенденції розвитку даного напрямку господарювання. Окрім макрорівневих змін, реалізація даного механізму дає змогу забезпечити розвиток державно-приватного партнерства у сфері органічного сільського господарства, підготовку кадрів вищої кваліфікації у сфері органічного сільського господарства і галузей із переробки виробленої продукції, вдосконалення економічних відносин і внесення змін до фіскального регулювання органічного сільського господарства.

Також даний механізм дає змогу активізувати залучення молоді на сільські території, людського капіталу, інвестиційних ресурсів в економіку конкретних підприємств; сформуванню передумови інвестиційно-інноваційних заходів соціально-економічного та екологічного розвитку, поліпшення інвестиційного клімату, забезпечення активізації процесів агробізнесу тощо. Доцільним є побудова системи субсидій, що спрямовані на розвиток сільських територій, підтримку виробників (у формі прямих виплат).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скидан О.В. Екологічна складова аграрної політики / О.В. Скидан // Агросвіт. – 2008. – № 21. – С. 8–12.
2. Скидан О.В. Формування регіональної політики розвитку органічного виробництва / О.В. Скидан // Збірник матеріалів IV міжнародної науково-практичної конференції «Органічне виробництво та продовольча безпека» (Житомир, 21–22 квітня 2016 р.). – Житомир : Евенок О.О., 2016. – С. 16–26.
3. Кирилов Ю.Є. Перспективи розвитку сільського господарства України в контексті посилення глобалізаційних процесів / Ю.Є. Кирилов // Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. Спец. вип. : у 2-х ч. Ч. 1.

Організаційно-правові форми агропромислових формувань: стан, перспективи та вплив на розвиток сільських територій. – К. : КНЕУ, 2011. – С. 203–211.

4. Берлач Н.А. Правове забезпечення органічного сільського господарства в Україні / Н.А. Берлач // Держава і право. – 2010. – Вип. 48. – С. 225–230.

5. Артиш В.І. Удосконалення системи державного регулювання виробництва органічної продукції в Україні / В.І. Артиш URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_145/10avi.pdf.

6. Руженкова О. Органічне землеробство: минуле, сьогодення, перспективи / О. Руженкова // Аграрна справа. – 2009. – № 41. – С. 9.

7. Проект № РВU.01.01.00-78-791/11-00 «Час для бізнесу. Створення умов для розвитку підприємництва в сільських районах Волинської області України та Люблінського воєводства Польщі шляхом диверсифікації сільськогосподарського виробництва» URL: <http://www.slideshare.net/Irkamelnyk/ss-43067917>.

8. Милованов Є.В. Органічне сільське господарство в Україні: законодавство та перспективи / Є.В. Милованов URL: http://apd-ukraine.de/images/APD_AFPR_04_2015_ukr.pdf.

9. Органічне виробництво в Україні URL: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini>

10. Семенда Д.К. Розвиток органічного виробництва в сільськогосподарських підприємствах / Д.К. Семенда, О.В. Семенда // АГРОСВІТ. – 2014. – № 7. – С. 42–46.

11. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства: досвід інших країн URL: <http://www.ukraine.fibl.org/fileadmin/documents-ukraine/PossibilitiesOfStateSupport.pdf>.